

УДК 94(438+477.82)"1921/1939":323.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.25>

ПОЛІСЬКЕ ВОЄВОДСТВО В КОНЦЕПЦІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДІВ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

Крамар Юрій,

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри всесвітньої історії та філософії
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті аналізуються програми державної політики з національного питання, які реалізовувались польськими урядами на території Поліського воєводства в міжвоєнний період (1921–1939 рр.). Показано специфіку регіону під кутом зору національної структури його мешканців. Акцентовано на тому, що понад 75% населення воєводства становили представники слов'янських меншин – білоруси, українці, росіяни і так звані «тутейші». Остання етнічна група була найчисельнішою (700 тис. з понад 1,1 млн загалу мешканців) і не мала виразної національної ідентичності. Це дало підстави польській владі втілювати політику, націлену на прискорену колонізацію населення краю усіма доступними для цього засобами. Упродовж 1920–1930-х рр. було опрацьовано кілька урядових програм державної політики на Поліссі, головна мета якої полягала у зміцненні польської державності на північно-східних землях та їх якнайшвидшій інтеграції до політичної та соціально-економічної системи Речі Посполитої. У 1920–1930-х рр. ці програми реалізовувались польськими воєводами С. Довнарівичем, Я. Крагельським, В. Костек-Бернацьким. Основними засобами політики національно-державної асиміляції на Поліссі у 1920–1930-х рр. були: розширення сфери вживання польської мови в усіх сферах життя з одночасним обмеженням використання української та білоруської мов; заборона діяльності українських, білоруських, російських громадських, культурних, релігійних, кооперативних організацій і товариств; закриття шкіл із національними мовами викладання; поступова колонізація Православної церкви шляхом впровадження польської мови до внутрішньоцерковного життя; нейтралізація впливів українського і білоруського рухів на Поліссі, які розглядалися виключно в категоріях антидержавних. Зауважимо, що упродовж міжвоєнного двадцятиліття жодна з державних програм, запропонованих польськими урядами для вирішення національного питання, не привела до врегулювання міжнаціональних відносин на східних землях, а подекуди їх загострила. Це вилилось у драматичні події на західноукраїнських та західнобілоруських землях напередодні та в роки Другої світової війни.

Ключові слова: Польська держава, Поліське воєводство, державна політика, національне питання, асиміляція.

Kramar Yurii. Polissya province in the conceptions of national policy of Polish governments in the period of interwar Poland

The article analyses Programmes of State Policy on National Issues, which were implemented by Polish governments in the territory of Polissya Voivodship in the interwar period (1921–1939). It is shown the specific of the region at the angle of view of the national structure of its inhabitants. It is paid attention that more than 75% of the voivodship population were the representatives of the Slavonic minorities – such as Belarussians, Ukrainians, Russians, etc. and so called “Touches” (local). The latest ethnic group was the most numerous (700 hundred thousand out of more than 1.1 million inhabitants) and they didn't have a distinct national identity. That gave the basis for Polish power to implement the policy directed on the quick polonization of the region population with all available means for this purpose. During the 1920–1930-th years, several government policy programmes in Polissya were processed, the main purpose of which was the strengthening of Polish statehood in the north-eastern lands and their prompt integration to the political and socio-economic system of the Republic of Poland. In the interwar period, these programs were implemented by the Polissya governors S. Dovnarovich, Y. Kragelsky, V. Kostek-Bernatsky. The main policy means of national-state assimilation in Polissya in 1920–1930-th years were: expanding the scope of using the Polish language in all spheres of life with the simultaneous restriction of using the Ukrainian and Belarussian languages; prohibition of Ukrainian, Belarussian, Russian public, cultural, religious, cooperative organizations and societies; closure of schools with national teaching languages; gradual polonization of the Orthodox Church by introducing the Polish language to internal life; neutralization of the Ukrainian and Belarussian influences of the movements in Polissya, which were considered exclusively in the categories of anti-state. It's necessary to note that during the interwar twenty years, none of the state programmes proposed by the Polish governments to solve the national issue didn't lead to the settlement of interethnic relations in the eastern lands, and somewhere they exacerbated the situation. Later on the eve and during the Second World War it caused to the dramatic events in the Western Ukrainian and Western Belarussian lands.

Key words: Polish state, Polissya Voivodeship, state policy, national issues, assimilation.

Національна політика урядів міжвоєнної Польщі мала виразно регіональну специфіку. Її головною метою була якнайшвидша інтеграція території із переважаючим непольським населенням до складу відродженої Польської держави. Серед її мешканців третину становили етнічні меншини. Одним із регіонів на сході країни зі специфічним укладом міжнаціональних відносин було Поліське воєводство з центром у м. Брест (до 1923 р. Брест-Литовський – *Ю.К.*). На сході воєводства проходив державний кордон із СРСР, на заході Полісся межувало з Люблінським і Білостоцьким воєводствами, на півночі – з Новоградським, на півдні – з Волинським воєводством.

Національну структуру населення Поліського воєводства найповніше характеризують матеріали другого перепису, який проводився в 1931 р. і враховував мовну та конфесійну приналежність опитуваних. За його даними, на терені Поліського воєводства проживало 164 тис. поляків (14,5% від загалу населення), майже 113 тис. євреїв (10%), 75 тис. білорусів (6,7%), 54 тис. українців (4,8%), 16 тис. росіян (1,5%) і понад 700 тис. (!) (з понад 1,1 млн загалу мешканців, тобто 62%) т. зв. «*тутейших*» [6, с. 20]. Поява категорії осіб, які не могли окреслити своєї рідної мови чи ідентифікувати свою національну приналежність, не була явищем, характерним виключно для Полісся того часу. Однак варта уваги масовість такої етнічної класифікації, як «*тутейші*». Можна припустити, що поява такої категорії населення була зумовлено не лише адміністративним тиском під час проведення опитування, а й укладом життя та порівняно низьким рівнем національної самосвідомості місцевих мешканців.

Специфіка міжнаціональних відносин у поліському регіоні, труднощі соціально-економічного характеру, зумовлені воєнними руйнуваннями і господарською відсталістю краю, вимагали від уряду додаткових зусиль для врегулювання ситуації на східних землях. Проблема економічної і політичної стабілізації у східних воєводствах як прикордонних регіонах тісно пов'язувалась із питаннями національної безпеки і збереження інтегральної цілісності держави.

Одну з перших програм польської державної політики на Поліссі представив на розгляд уряду 1 березня 1923 р. поліський воєвода **Станіслав Довнарівч** [2]. Її обговорення відбувалося на засіданні Політичного комітету Ради міністрів 7 квітня 1923 р. У вступній частині програми поліський воєвода зауважив, що не може бути єдиного підходу уряду до вирішення національного питання на східних землях. На його думку, Волинь, Полісся і Віленщина – цілком відмінні регіони зі своїм укладом національного і політичного життя [2, к. 2].

Поліський воєвода передбачав поступову активізацію національних рухів у середовищі українців і білорусів. Головне завдання влади, на його думку, полягає в тому, щоб розділити обидва рухи – український і білоруський: «На Поліссі слід вбити польський клин між чинниками білоруськими з півночі і українськими – з півдня. Було б злочинною помилкою з нашого боку і небезпекою для польської держави, якби білоруси і українці могли б подати один одному руку над Прип'яттю» [2, к. 5]. Отже, Полісся С. Довнарівч відводив роль своєрідного польського коридору, який мав відокремити білоруські впливи від українських.

Програма С. Довнарівча містила проект зміни адміністративно-територіального поділу східних воєводств. Він пропонував утворити на східних землях три воєводства – Віленське, Поліське і Волинське. Причому цей новий поділ мав насамперед враховувати як економічні, так і етнополітичні умови конкретних територій. Так, лінія кордону між Віленським і Поліським воєводствами мала проходити в такий спосіб, аби повіти, де переважало білоруське населення, були долучені до Віленського воєводства [2, к. 6]. С. Довнарівч вважав, що це зупинить проникнення білоруських впливів на Полісся.

На думку воєводи, не менш ретельно варто підійти й до визначення південного кордону Поліського воєводства, аби не допустити поширення на поліські землі українського руху з Волині. Волинь, на його переконання, залишатиметься у сфері українських впливів: «розширення території цих впливів суперечить національним інтересам польської держави» [2, к. 6]. Для того, аби ізолювати український рух, не допустити його поширення на північ, С. Довнарівч домагався включення до Поліського воєводства північних повітів Волині (Ковельського і Любомльського), які мають схожу з Поліссям етноконфесійну структуру. Одночасно він висловився проти підпорядкування Камінь-Каширського і Сарненського повітів Волинському воєводству, оскільки вони мали виразно «поліський характер» (Сарненський повіт у 1930 р. було вилучено зі складу Поліського і передано Волинському воєводству – *Ю.К.*). На думку С. Довнарівча, між Волинню і Поліссям мав залишатись свого роду «природний» кордон, який перешкоджатиме проникненню сюди радикальних елементів. Аби такий кордон став реальністю, воєвода пропонував до того часу, поки не вдасться «полонізувати Полісся», не розбудовувати в його південній частині жодних комунікаційних шляхів, які б полегшували проникнення українських впливів із Волині [2, к. 7].

Варто зауважити, що реалізація «польської програми» С. Довнарівича (як і польської присутності на «кресах» загалом) на початку 1920-х рр. опинилась під серйозною загрозою. У період його врядування політична ситуація на східних землях вкрай загострилась. Як і на сусідній Волині, широкого розмаху в Поліському воєводстві набув партизанський рух, який інспірувався з території СРСР. Нездатність польської адміністрації ефективно протистояти радянським диверсіям у краї стала причиною відставки С. Довнарівича у 1924 р.¹

Після приходу до влади «санації» головним інструментом національної політики Польщі була проголошена державна асиміляція непольських народів. На Поліссі реалізація цієї політики покладалась на призначеного 14 липня 1926 р. воєводу **Яна Крагельського** (1926–1932 рр.). Програма державної політики очолюваної ним адміністрації була представлена 20 січня 1930 р. на з'їзді повітових старост у Дорогочині [11, s. 37–39]. Формулюючи засади своєї політичної програми, воєвода наголошував на тому, що майбутнє Польської держави значною мірою залежатиме від розвитку ситуації на її східних землях. «Наше завдання, – зазначав Я. Крагельський, – побудувати такі стосунки, аби майбутнє нашої державності не викликало тут жодних побоювань і сумнівів» [12, s. 52].

Воєвода акцентував на тому, що колонізаційна політика на східних землях сприятиме зростанню сепаратистських рухів, посилюватиме прагнення до відокремлення від держави територій, де переважає непольське населення. Зрештою, це призведе до втрати Польщею її державної потуги, звуження її території до етнографічних кордонів і до втрати незалежності [8, s. 45]. Воєвода наголошував на необхідності поважати національну окремішність місцевого населення: «Якщо ми визнаємо поляками кашубів, шльонзаків, татарських гуралів, то чому маємо відмовляти в цьому праві українцям чи білорусам?» (Я. Крахельський мав на увазі мешканців Полісся – т. зв. «тутейших», яких поляки не вважали ні українцями, ні білорусами – *Ю.К.*) [8, s. 45]. Він застерігав місцевих поляків від надмірного «кресового націоналізму», який шляхом примусу і репресій «прагне перетворити місцевих поліщуків на частину польського народу». Я. Крагельський зазначав, що це може створити вкрай небезпечну політичну ситуацію в регіоні [9, с. 42].

Отже, запропоновані воєводою Я. Крагельським заходи і «нова політика» щодо національних меншин мали сприяти пом'якшенню протиріч у краї, а політична асиміляція мешканців Полісся – допровадити до тісної інтеграції регіону з Польською державою.

Із зміцненням політичних позицій «санації» на початку 1930-х рр. щораз більше прихильників почала здобувати концепція регіоналізму в національній політиці держави. На Волині вона упродовж десяти років реалізовувалась воєводою Г. Юзевським. На Поліссі регіональна концепція була покладена в основу державної політики, яку в 1931–1939 рр. проводив поліський воєвода **В. Костек-Бернацький**. Загалом вона базувалась на політичній програмі, запропонованій у 1923 р. С. Довнарівичем. Її кінцевою метою проголошувалась колонізація непольського населення. Однак політична концепція В. Костек-Бернацького мала й низку суттєвих особливостей.

Вирішальним чинником у формуванні засад державної політики на Поліссі воєвода вважав специфічний уклад міжнародних відносин на території воєводства. Те, що під час перепису 1931 р. понад 700 тис. мешканців воєводства задекларували свою національну мову як «тутейшу», на думку воєводи, давало підстави провадити тут «особливу» політику, спрямовану на прискорення асиміляційних процесів серед місцевого населення.

Одним із найважливіших інструментів національної політики на східних землях, зокрема на Поліссі, В. Костек-Бернацький вважав розширення сфери вживання польської мови. На його переконання, у стосунках з поліщуками місцева влада має використовувати виключно польську мову. Воєвода виступав категорично проти того, аби місцеві мешканці спілкувались із чиновниками адміністрації українською чи білоруською мовами.

Питання мови стало одним із ключових у взаєминах воєводи В. Костек-Бернацького з ієрархами Православної церкви на Поліссі. Воєвода виступав за впровадження польської мови до внутрішньоцерковного життя, аби в такий спосіб витіснити російські впливи на Православну церкву. Першим кроком на шляху колонізації Православної церкви на Поліссі стало розпорядження воєводи від 16 травня 1933 р. «Про використання польської мови в записках метричних книг православного населення». У ньому йшлося про те, що запис імен у метричних книгах повинен проводитись не церковно-слов'янською, а виключно державною, тобто польською мовою [13, s. 98].

¹ Жертвою радянських диверсантів зазедве не став сам воєвода С. Довнарівич. 24 вересня 1924 р. радянська боївка здійснили зухвалий напад на потяг, що рухався з Бреста до Сарн. У ньому перебував воєвода з низкою високопоставлених чиновників. Польська громадськість звинуватила очільника Поліського воєводства в боягузтві та бездіяльності під час проведення операції із затримання диверсантів.

Одним із важливих починань воєводської адміністрації на початку 1930-х рр. стала активна пропаганда на користь впровадження польської мови в церковні богослужіння. Цей крок мав стати одним із дієвих засобів полонізаційного впливу на православних. Однак тут виникали труднощі практичного плану. Значна частина місцевого православного духовенства не володіла польською мовою. Поставало питання, якою мовою вони мали користуватись у спілкуванні з вірянами в перехідний період. Відповідно до приписів в окремих місцевостях на території північно-східних воєводств мовою богослужінь і проповідей священників могла бути білоруська, а в окремих випадках й українська мова. Однак, на думку воєводи В. Костек-Бернацького, цього в жодному разі не можна було допустити на Поліссі. Посилаючись на особливості етнокофесійної структури місцевого населення, він виступав категорично проти використання російської, білоруської чи української мови у внутрішньоцерковному житті Православної церкви. Ті священники, котрі не в змозі були виголошувати проповіді чи промови польською мовою, мали звертатись до вірян місцевою мовою – «тутейшою», або як її називав воєвода, «ламанною» мовою. На думку воєводи, такий підхід до мовної проблеми мав підкреслити окремішність Полісся, його специфіку серед тих східних воєводств Польщі, де більшість становили або білоруси (Новогрудчина, Віленщина), або українці (Волинь), а також перешкодити зростанню національної свідомості поліщуків.

У 1939 р. воєводською адміністрацією В. Костек-Бернацького було опрацьовано ще один документ під назвою «Стан польської присутності на Поліссі» [10]. Він містив детальний аналіз суспільно-політичної ситуації на Поліссі та визначав основні напрями польської політики на цих землях на найближчу перспективу. Аналіз основних положень цього документа однозначно дає підстави охарактеризувати його як програму полонізації Полісся. «Мета польської державної політики, – вказувалось у документі, – зміцнення польської присутності на Поліссі шляхом полонізації і культурного злиття поліщуків із державою і польським народом» [10, s. 232].

На думку поліського воєводи, швидка асиміляція місцевого населення була важливою з кількох причин: по-перше, Полісся відіграє важливу роль у політиці Польщі на «східних кресах» як свого роду «клин», який розділяє білоруський і український рух; по-друге, полонізація поліщуків, на переконання В. Костек-Бернацького, «прискорить розв'язання національного питання на всій території північно-східних земель, включно з Волинню» [10, s. 232–233].

Далі воєвода окреслив головні шляхи реалізації полонізаційної політики на Поліссі. Ця програма передбачала: створення спеціального урядового органу (бюро, департаменту чи відділу при Кабінеті Міністрів), який координував би пропагандистську діяльність всередині країни, а також вів контрпропаганду проти «комуністично-диверсійних сил», до яких зараховувались український, білоруський і російський рухи. Пропагандистську кампанію планувалось здійснювати за посередництва преси, радіо, кіно, театру та ін.; заборону вживання української і білоруської мови на території Поліського воєводства шляхом внесення відповідних змін до мовних і шкільних законів 1924 р.; припинення діяльності українських, білоруських, російських громадських, культурних і господарських організацій на території Поліського воєводства; усунення з теренів воєводства державних чиновників, учителів, керівників громадських, фінансових установ непольської національності (їх передбачалось перевести в центральні і західні воєводства – *Ю.К.*) і призначення на ці посади виключно (підкреслення автора – *Ю.К.*) «поляків або ж цілком сполонізованих поліщуків» [10, s. 229–235]. Зміст наступних положень цього документа (цілковита полонізація Православної церкви, розширення сфери вживання польської мови, ліквідація шкільництва національними мовами) дає підстави стверджувати про початок форсованої полонізації Полісся.

Підкреслюючи домінуючу роль поляків і поліщуків-«тутейших» у реалізації своєї програми, В. Костек-Бернацький не міг не визначити своєї позиції щодо інших представників національних меншин, котрі проживали на Поліссі. Досить гостро воєвода реагував на будь-які прояви *білоруського національного руху* на території воєводства, який він розцінював як потенційне джерело дезінтеграції держави [7, s. 155]. Адміністрація В. Костек-Бернацького розглядала його виключно крізь призму комуністичної, націоналістичної чи антидержавної пропаганди. Діячі білоруського національного руху упродовж 1930-х рр. зазнавали постійних репресій та переслідувань із боку місцевої влади.

Категоричною була позиція воєводи В. Костек-Бернацького і щодо *українців*, котрі проживали на території Поліського воєводства. На їх адресу лунали такі ж звинувачення, як і щодо діячів білоруського руху. Однак, на думку воєводи, український рух приховував значно більшу небезпеку [5, s. 280]. Одним із головних завдань влади він вважав недопущення проникнення на територію Поліського воєводства українських впливів із прикордонних повітів Волині. Ліквідація партії Сельроб-Єдність у східних воєводствах, репресивні заходи щодо осередків товариства «Просвіта» на Волині та Поліссі

частково вирішили цю проблему. Так, чисельність членів культурно-освітнього товариства «Просвіта» на території Поліського воєводства у 1932–1933 рр. скоротилась з 915 до 48 [1, арк. 18]. Репресії на Поліссі торкнулись й українських кооперативних організацій, які воєвода називав «експозитурами диверсійного руху».

Кінець 1930-х рр. характеризувався подальшим загостренням курсу щодо українців на Поліссі. Істотним елементом тактики воєводи В. Костек-Бернацького стала поступова ізоляція Полісся від проникнення українських впливів із Волині та Східної Галичини. Для цього він пропонував використати концепцію «сокальського кордону», яку реалізовував воєвода Г. Юзевський на Волині. Цікаво, що існування на полісько-волинському прикордонні умовного «кордону» визнавав і сам воєвода. У 1938 р. він стверджував, що з огляду «на шкідливість ворожої агітації серед мешканців Полісся» ним було оприлюднено розпорядження, яке передбачало низку заходів, що мали попередити проникнення на Полісся українських впливів зі Східної Галичини. Ці заходи передбачали заборону поширення на території воєводства українських часописів, агітаційної літератури, зрештою, недопущення приїзду на Полісся з метою зміни постійного місця проживання українців із Галичини [3, к. 31]. Ще одним проявом концепції «полісько-волинського кордону» був «бойкот» українських товарів. За розпорядженням воєводи торгові фірми не мали приймати на свої склади товари з українськими написами [3, к. 73].

Отже, концепція «поліського регіоналізму», запропонована воєводою В. Костек-Бернацьким, була спрямована на швидку полонізацію місцевого слов'янського населення («тутейших»), ізоляцію краю від білоруських і українських впливів. Вона цілком вписувалась у програму «зміцнення польської присутності на кресах», яку започаткував польський уряд у другій половині 1930-х рр. Ліберальні програми розв'язання національного питання, які реалізовувались у контексті політики регіоналізму (на зразок «волинської програми» Г. Юзевського), були остаточно відкинуті.

Підсумовуючи, зауважимо, що у 1920–1930-х рр. незважаючи на розбіжності в методах реалізації національної політики на сході країни, польські уряди (національних демократів, пілсудчиків) залишались солідарними у визначенні головної мети – зміцнення польської державності на східних землях та їх якнайшвидша інтеграція в політичну та соціально-економічну систему Речі Посполитої. Політика національно-державної асиміляції непольського населення особливо швидкими темпами реалізовувалась у Поліському воєводстві. На переконання польської влади, мешканців Полісся було легко полонізувати з огляду на специфіку національної структури мешканців краю, де понад 60% не могли окреслити свою національну приналежність (т. зв. «тутейші»). З огляду на це державна політика, яку реалізовували поліські воєводи С. Довнарівич, Я. Крагельський, В. Костек-Бернацький, спрямовувалась на якнайшвидшу полонізацію краю усіма доступними для цього засобами економічного, політичного, культурного впливу. Одним із головних завдань влада вважала недопущення проникнення на територію Поліського воєводства українських і білоруських політичних впливів із прикордонних повітів Волині та Новогрудчини. Для цього використовувались заходи на зразок тих, які реалізовував волинський воєвода Г. Юзевський на волинсько-галицькому прикордонні. Зауважимо, що упродовж міжвоєнного двадцятиліття жодна з державних програм, запропонованих польським урядом для вирішення національного питання, не привела до врегулювання міжнаціональних відносин на східних землях, а подекуди їх загострила. Це вилилось у драматичні події на західноукраїнських та західнобілоруських землях напередодні та в роки Другої світової війни.

Література:

1. Держархів Волинської області (далі – ДАВО). Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 999.
2. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (далі – AAN, MSW). Sygn. 938.
3. AAN, MSW, Sygn. 30.
4. Cichoracki P. Stołpce – Łowcza – Leśna 1924. II Rzeczpospolita wobec najpoważniejszych incydentów zbrojnych w województwach północno-wschodnich. Łomianki, 2012. 340 s.
5. Cichoracki P. Droga ku anatemie. Waclaw Kostek-Biernacki (1884–1957). Warszawa, 2009. 496 s.
6. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Poleskie. Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 1938. 314 S.
7. Gomółka K. Białorusini w II Rzeczypospolitej. Zeszyty naukowe politechniki Gdańskiej. Ekonomia. Gdańsk, 1992. Nr. XXXI. 178 s.
8. Pismo wojewody poleskiego Jana Krahelskiego do starostów powiatowych w sprawie prowadzenia polityki narodowościowej na Polesiu. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 45–47.
9. Przemówienie starosty powiatowego na zebraniu przedstawicieli władz i urzędów niezespólnych w Prużanie. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 40–45.

10. Stan posłkiego posiadania na Polesiu. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 199–243.
11. Streszczenie przemówienia wojewody Jana Kraheńskiego na zjeździe starostów w Drohoczynie. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 37–40.
12. Wytyczne wojewody poleskiego Jana Kraheńskiego skierowane do starostów powiatowych w sprawie wdrażania polityki państwowej w województwie poleskim. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 47–55.
13. Zarządzenie wojewody poleskiego Wacława Kostka-Biernackiego o stosowaniu języka polskiego w aktach metrykalnych ludności prawosławnej. *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej* / red. W. Śleszyński. Białystok–Kraków : Wydawnictwo : Avalon, 2009. S. 98–100.